

Posudek bakalářské absolventské práce
Martina Mrnková:
Možnosti trvale udržitelného rozvoje v rámci potravinového systému
Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií
bakalářské studium humanitní vzdělanosti, 2012

Úvod II

Existence a podivné číslování obou úvodů má historicko – věcný důvod. Posuzovaná bakalářská práce byla již jednou předložena k obhajobě v závěru roku 2011. Diplomantka Martina Mrnková obdržela dva kritické posudky, které shodně vytkly práci řadu nedostatků, navrhly připuštění k obhajobě a klasifikaci „dobře“. Přes obsáhlou vcelku přesvědčivou obhajobu se komise po dlouhé diskusi přes naléhání zástupce státu rozhodla poměrem hlasů 2:1 titul bakalářky adeptce neudělit.

Během asi pěti týdnů Mrnková práci částečně přepracovala. Obvyklé „povinné“ vyjádření vděku („Ráda bych poděkovala PhDr. Ivanu Ryndovi, bez kterého by tato práce nikdy nemohla vzniknout.“), které mi v úvodu druhé verze adresovala, je velmi nepřesné. Tato druhá verze vznikla zcela bez mého vědomí a bez jakékoli ústní nebo písemné konzultace; je však pravda, že diplomantka reagovala na celou řadu připomínek, jež jsem jí adresoval v prvním posudku, a pravděpodobně i na připomínky oponenta a částečně i své první komise. Vzhledem k tomu, že se jedná o situaci poměrně atypickou, předkládám původní posudek jednak v příloze, jednak v následujícím textu s komentáři psanými kurzívou. Bude pochopitelně na komisi, jak situaci a především kvalitu práce s přihlédnutím k posudkům vyhodnotí.

Úvod I

Širší téma bakalářské práce Martiny Mrnkové, postindustriální potravinová krize, je jistě nesmírně aktuální a jeho volbu je proto nutné z tohoto hlediska pochválit. Je to však téma nesmírně široké. Klade-li si autorka navíc ještě ambici krizi řešit a dobrou znalost trvale udržitelného rozvoje pokládá za částečně zamlčený další samozřejmý vstupní předpoklad, je zřejmé, že zvolila úkol nejen nad své síly, ale obecně vůbec nad možnosti jedné práce. Nezbyvá mi proto než úvodem konstatovat, že se plně hlásím k ideové inspiraci práce a rámcové volbě jejího tématu stejně jako k tomu, že jsem kolegyni Mrnkové jako pozorné posluchače trvale udržitelný rozvoj a ve velmi malém rozsahu i potravinovou krizi přednášel. Nehlásím se však k vedení práce, jež byla skutečně zpracována samostatně vysoko nad smysl obvyklé úvodní floskule absolventských prací, protože se mnou prostě ani koncepčně, ani dále konzultována nebyla.

Je pozoruhodné, že diplomantka je schopna opakovat stejnou chybu a práci nekonzultovat, ač jsem jí po obhajobě veškerou pomoc opakovaně nabízel. Výše uvedený text stále platí.

1. Obsahová stránka

Samotný obsah práce zahrnuje více než tři stránky textu a v základní kostře je rozvržen dobře:

„1 ÚVOD	10
2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE	12
3 CÍLE, ÚKOLY A METODIKA PRÁCE	21
3.6 METODOLOGICKÝ POSTUP	22
3.6.1 METODY	22
3.6.2 POSTUP ŘEŠENÍ	22
4 DESKRIPTIVNĚ-ANALYTICKÁ ČÁST	24
4.2 CHARAKTERISTIKA PROBLÉMU STRAVOVÁNÍ	29
4.3 LEGISLATIVA	33
4.4 HISTORICKÝ VÝVOJ	45
4.5 PŘÍČINY POTRAVINOVÉ KRIZE	54
4.6 DŮSLEDKY POTRAVINOVÉ KRIZE	63
4.7 ŘEŠENÍ POTRAVINOVÉ KRIZE	65
5 ZÁVĚR	74“

Obsah doznal změn k lepšímu: kritizované kapitoly byly vypuštěny nebo přejmenovány, původní – dobrá – struktura zůstala zachována.

Fakticky však obsahuje snad veškeré myslitelné souvislosti základního tématu. Každá z těchto někdy i vzdálených souvislostí by však vystačila na několik diplomových prací („Sociologie a ekologie“; Ekonomie a ekologie“; ... „Kritika trvale udržitelného rozvoje“; Obhajoba trvale udržitelného rozvoje“ atd.). Obsah se tak dostává až do groteskního rozporu s rozsahem: Sociologie a ekologie 2 strany; Ekonomie a ekologie 1 strana“.

Autorka změnila název celé práce na skromnější a přiléhavější znění (původně „Trvale udržitelný rozvoj jako řešení postindustriální potravinové krize?“) a obměnila i názvy výše uvedených kapitol (nyní „Sociologické souvislosti“ apod.). Pochopila tedy, že ekologie je věda a že tento pojem užívala chybně. Výtka ohledně přílišné ambicióznosti trvá (vlastní text kapitol se takřka nezměnil),¹ současně však stále oceňuji i systematickosti a komplexnosti, s níž se sice nevyhnutelně mělce, ale tématicky v podstatě vyčerpávajícím způsobem vztahu trvale udržitelného rozvoje a potravinového systému (krize) věnuje. Za ocenění stojí i fakt, že strategii udržitelného rozvoje s porozuměním představí, ale nepřistupuje k ní nekriticky; výhradám věnuje celou kapitolku. V tomto oboru je práce Martiny Mrnkové dokonce výjimkou: nejenže přistupuje k udržitelnému rozvoji (mmch. stejně jako k politickým rozhodnutím, institucím nebo trhu) kriticky, ale má svoji oponenturu i slušně opřenu o validní zdroje! Poznámka ke zvážení: ačkoli diplomantka podle mého názoru zcela přesvědčivě vyvrátila původní komisi, že vidí řešení potravinové krize v ekologickém zemědělství, komise na svém neochvějném přesvědčení spoluzaložila svůj verdikt.

2. Práce s literaturou

Vzhledem ke kritizované šíři pojetí vlastně vůbec nelze hodnotit rozsah použité literatury, resp. počet titulů, ač je poměrně úctyhodný. Čtenář pochybuje, zda autorka prostě jen nezahrnula do výčtu polovinu toho, co během studia přečetla; např. dvě známé Le Goffovy práce však nejen četla, ale také je v textu zcela vhodně uplatňuje – protože se zabývá i potravními zvyklostmi středověku... Aniž bych testoval všechny tituly, alespoň jeden (jako důkaz) však nedodrží zásadu „co v seznamu, to v textu a vice versa“ – vztah sdělovacích prostředků a společnosti má obecně opravdu těžko dohledatelný vztah k potravinové krizi (JIRÁK, J., KÖPPOVÁ B.: Média a společnost. Praha: Portál, 2007. ISBN 80-7178-697-7).

Uvedený titul byl ze seznamu literatury vyřazen.

¹ Případ této BP znovu dokazuje, že by bylo velmi užitečné mít k dispozici text BP i ve Wordu, s nímž se mnohem lépe pracuje – např. na tři kliknutí by bylo možné oba texty porovnat.

Šíře literatury přináší i věcné omyly. Deklarace tisíciletí Spojených národů (United Nations Millennium Declaration) byla přijata jako opravdu „miléniová“ Valným shromážděním OSN 8. září 2000; Konference OSN o udržitelném rozvoji (World Summit on Sustainable Development, WSSD) se konala v Johannesburgu 26. srpna až 4. září 2002 a přijala dva zásadní dokumenty, Plán implementace (Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development) a Politickou deklaraci (The Johannesburg Declaration on Sustainable Development [Resolution I: Political Declaration]), s níž si (nebo místo, kde byla přijata) Mrnková Miléniovou deklaraci plete (str. 13).

Vytykávané chyby a omyly byly opraveny. Hodnocení, zda byla vedoucí silou autorského týmu Donella H. Meadowsová nebo Dennis L. Meadows, Jørgen Randers či William W. Behrens III (Meze růstu) nebo Dennis L. Meadows či Jørgen Randers (Překročení mezí) nebo snad učitel Meadowsových na MIT Jay W. Forrester, který dokonce jako systémový inženýr modely World I, II a III vytvořil, nebo zda po celých 107 let existence mělo Norské království jediného předsedu / předsedkyni vlády, k čemuž by mohla svádět formulace „...Gro Harlem Brundtlandová, dodnes jediná premiérka Norského království...“ (str. 21), ponechávám kolegům z katedry genderových studií. Historii udržitelného rozvoje nicméně vykládá Mrnková správně (na rozdíl např. od české Wikipedie, již zcela uniklo, že G. H. Brundtlandová někdy norskou ministerskou předsedkyní byla, ač se tak stalo dokonce třikrát).

To, že prostě nelze mluvit o tom, zda je seznam vyčerpávající, však neznamena, že by neobsahoval slušné množství titulů zásadních a relevantních, a to včetně textů cizojazyčných. Mrnková s nimi pracuje kvalifikovaně, čte pozorně, cituje i interpretuje přesně, dovede svá tvrzení vhodně dokladovat, poznámky pod čarou přispívají k plynulosti četby.

Až na komentáře původní posudek platí.

3. Formální stránka

Celkem 72 strany čistého vlastního textu (i při poměrné velikosti a volbě neúsporného fontu) pro bakalářskou práci plně postačují. Text obsahuje všechny povinné i potřebné náležitosti (abstrakty, seznam zkratk), i typograficky je pěkně vypraven.

Nová verze má 66 stran psaných podstatně menším písmem. Text je tedy přes odstraněné pasáže spíše rozsáhlejší, požadavkům na bakalářskou práci nepochybně odpovídá. Pokud byla možná drobná formální vylepšení, jsou provedena.

Práce však obsahuje poměrně značné množství překlepů, chyb (spíše interpunkčních než hrubých), vychýlení z vazby i stylistické neobratnosti (viz příklady níže). Je to škoda, protože jako celek je napsán kultivovaně, pěkným jazykem; čte se plynně, nepřetížená souvětí sledují jasnou výkladovou linii. Někdy mám pochybnosti ohledně terminologie: např. pojem „potravní řetězec“ používá autorka velmi široce a není jasné, zda mu správně rozumí v kontextu různých vědních oborů.

Ukázka chyb na pouhých třech stranách textu:

„Analyzuje dostupné publikace, studie, legislativní nařízení a dalších relevantních texty.“ (str. 4); „... příklady tzv. best practice...“ (str. 4 – proč ne zavedený pojem „příklady dobré praxe“); „... práce ... a z něj vycházející...“ (str. 13); editorka NSB Gro Harlem se jmenuje Brundtlandová, nikoli Bruntdlandová, což Mrnková ví v poznámce pod čarou, ne však v textu (str. 13), „poprvé vydaná němčině“ (str. 13), „... včetně dopadu, která mají tato rizika na potravinový řetězec.“ (str. 13); „... kontaminace potravinových a plodinových řetězců, která jsou jen obtížně vnímatelná, ...“ (str. 13); chybějící tečka za větou ob jedno souvětí dál; „Důsledky modernity16, vydané v roce 1990 se...“ (str. 14 – chybějící čárka); „pronikáním závažných rizik do jádra každodenních činností.“ (str. 14).

Text je poměrně velmi pečlivě vyčištěn a v porovnání s běžnými bakalářskými pracemi na FHS je jeho mluvnická a jazyková úroveň nadprůměrná.

4. Celkové hodnocení

Zásadním nedostatkem práce je nedostatečné nebo mylné pochopení podob a metod vědecké práce jako takové. Mrnková přesně nechápe, co je vědecká hypotéza, neví, jak ji formulovat. V humanitní práci nejde ani tak o to, že ji neformuluje jako negativní výrok, aby jí bylo možno vyvrátit, více už o to, že nechápe, že hypotéza by měla být operacionalizovatelná a operacionalizovaná, testovatelná a testovaná, ale hlavně o to, že si vůbec klade hypotézu (a dílčí hypotézy), protože je přesvědčena, že každá práce hypotézu mít musí. Její hypotézy pak hypotézami ve výzkumném smyslu nejsou, a to ne jen při řečnickém použití („Jednou ze základních hypotéz této práce je skutečnost, že industrializace s sebou přináší zcela nová, do té doby neznámá rizika.“ [str. 13]), ale ani ty, které jako hypotézy na příslušném místě formuluje výslovně: „Společnost globalizovaného světa zažívá potravinovou krizi, která je důsledkem industrializace v oblasti stravování a zemědělských postupů. Tato krize má mnoho nevratných důsledků, přesto ale existují možná řešení, jak negativní trendy v oblasti stravování odvrátit, a jak zároveň účinně vyřešit problém hladu, chudoby, zachování přírodních zdrojů a ochrany biodiverzity.“ (str. 21). Není pak divu, že v závěrech práce ani nelze nalézt skutečnou diskusi o tom, zda byly hypotézy potvrzeny nebo vyvráceny, ale jen vcelku dobře podloženou úvahu o tom, zda může udržitelný rozvoj přispět k řešení potravinové krize, příp. zda je řešením jediným.

Výše uvedený odstavec je i pro posuzování nově předložené práce zásadní. Mrnková se během četby posudků, v průběhu obhajoby i psaní nové verze poučila a jistě chápe mnohem lépe zásady a skladbu vědecké práce. Pojem „hypotéza“ se nyní v textu nevyskytuje. Nejde však jen o formální změnu, jež by mohla být zpochybnována. Práce prostě nyní stejně jako předtím představuje slušnou velmi komplexní rešerši a poučenou solidní a kriticky argumentovanou, četnými příklady podloženou úvahu nad vztahem udržitelného rozvoje a systému produkce, distribuce a konzumace potravin včetně obchodu na všech rovinách udržitelného rozvoje.

Paradoxem je, že si autorka do jisté míry situaci uvědomuje ve formulaci vedlejšího cíle, kde uvádí, že „Tato práce by měla být podkladem pro magisterskou práci, která by dále specifikovala situaci v České republice, navrhla konkrétní možnosti řešení a následně se pokusila o jejich aplikaci v praxi.“ Na některých školách je podobná následnost bakalářské a magisterské absolventské práce dokonce doporučována.

Viz výše: bakalářská práce může být základem pro řadu dalších užších a hlubších studií včetně empirických. Autorka textem i při první obhajobě prokázala velmi slušnou erudici v oboru potravin a potravinářství získanou dlouhodobou praxí; text také prokazuje kritické myšlení (mj. naprosto nepřeceňuje možnosti politického decizního prostoru v rozdělování potravin a zcela realisticky a bez ideologických předsudků vyzdvihuje nejen zápory, ale i přednosti trhu).

Bakalářská práce však má i kladné stránky. První z nich je místy velmi dobrá analýza textů, od sociologických studií (velmi pěkně účelově excerpovaný Beck či Giddens) až po politické dokumenty a deklarační texty. Mrnková dobře pochopila strategii trvale udržitelného rozvoje, dokonce i její kritiku, včetně hodnocení její oprávněnosti a její obhajoby (str. 27–29). Výtahy jednotlivých souvisejících témat ani nemohou být úplné; za největší nedostatek považují jen zcela okrajově zmíněné klíčové pojmy „potravní soběstačnost“ a „potravní bezpečnost“ jako nezbytné cíle a v textu jen roztroušeně a nesystematicky zmiňovaný protiklad místního, regionálního a globálního rozměru řešení, přičemž další klíčový pojem, „místní soběstačnost“, jako hlavní nástroj řešení jsem v textu nenalezl zmíněn, natož diskutován, vůbec.

Mrnková pročetla texty posudků velmi pozorně a řídila se jimi. Jistá povrchnost textu při poměru obsah / rozsah nemůže netrvat; veškeré vytčené nedostatky jsou však viditelně na základě studijního úsilí a další práce autorky opraveny, text je úplnější a argumentace celistvější.

Text v uvedeném smyslu *teoretické rešerše* vcelku **splňuje požadavky** kladené na bakalářské absolutorium a proto jej i pro evidentní velké množství vynaložené analyticko-syntetické rešeršní práce **doporučuji** přijmout **k obhajobě**. Hodnocením „**dobře**“ navrhuji diplomantce umožnit v magisterském studiu zúžit výzkumné téma a využít bakalářské rešerše k jeho řešení.

Nemám, co bych na závěru svého původního posudku měnil, až na vypuštění slova „vcelku“ a návrhu hodnocení „dobře“ až „velmi dobře“ (podaří-li se diplomantce zodpovědět veškeré otázky komise a oponenta). Já sám již žádné další nemám a odevzdávám posudek v naději, že se třetího dějství nedočkám.

Strašnice 14. října 2011

PhDr. Ivan Rynda

Strašnice 27. ledna 2012

PhDr. Ivan Rynda